

Rodos ve Oniki Ada'daki Türklerin Mülkleri Meselesi ve Savaş Tazminatı Talepleri

The Issue of the Estates of the Turks in Rhodes and the Dodecanese Islands and War Indemnity Claims

Tuğba BELENLİ 
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, Ankara, Türkiye
Department of Turkish and Social
Sciences Education, Gazi University, Gazi
Faculty of Education, Ankara, Türkiye
tabelenli@gmail.com



Öz

Rodos ve Oniki Ada 1912'den 1943'e kadar İtalyan ve 1943-1945 yıllarında Alman işgalinde kalmıştır. 1912 yılından itibaren İtalya hâkim olduğu adalarda "İtalyanlaştırma" politikası takip etmiştir. Bu dönemde ve İkinci Dünya Savaşı sırasında adalardaki Türklerin bir kısmı Türkiye'ye dönmüştür. İtalyanların adalarda yaşayan ya da Türkiye'ye geçen Türklerin mülklerini satma girişimlerini çeşitli engeller çıkararak zorlaştırdıkları ya da piyasa değerinin altında istimlak ettikleri görülmüştür. Alman işgali sırasında ise adalar İngiliz bombardımanlarına maruz kalmış ve adalardaki Türklerin mülkleri bu sefer bombardımanlar neticesinde zarar görmüştür. İtalyan döneminden farklı olarak Alman askerlerinin Türklerin mallarına da zarar verdikleri anlaşılmaktadır. Türk arşivlerinde adalardaki Türk vatandaşlarının İtalyan ve Almanlardan gördükleri zararların tazmin edilmesi konusunda Türk Hükümetine çok sayıda dilekçe gönderdikleri görülmüştür. İncelediğimiz resmî kaynaklarda herhangi bir tazminat anlaşmasına ve ödemesine rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Oniki Ada, Tazminat, İtalya, Almanya

Abstract

Rhodes and the Dodecanese Islands were under Italian occupation from 1912 to 1943 and German occupation from 1943 to 1945. Since 1912, Italy pursued an "Italianization" policy in the islands under its rule. During this period and during the Second World War, some of the Turks in the islands returned to Turkey. It was observed that the Italians made it difficult for the Turks living in the islands or those who returned to Turkey to sell their estates by creating various obstacles or expropriating them below the market value. During the German occupation, the islands were subjected to British bombardments and the estates of the Turks in the islands were damaged as a result of the bombardments. Unlike the Italian period, it is understood that German soldiers also damaged the estates of the Turks. Turkish archives show that Turkish citizens in the islands sent numerous petitions to the Turkish government for compensation for the damages they suffered from the Italians and Germans. There is no information about any compensation agreement or payment in the official sources we examined.

Keywords: Rhodes, Dodecanese, War indemnity, Italy, Germany

Geliş Tarihi/Received 11.10.2024
Revizyon Tarihi/Revision 07.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 25.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Atrif:

Belenli, T. (2025). Rodos ve Oniki Ada'daki Türklerin Mülkleri Meselesi ve Savaş Tazminatı Talepleri. *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 74, 138-151.

Cite this article:

Belenli, T. (2025). The Issue of the Estates of the Turks in Rhodes and the Dodecanese Islands and War Indemnity Claims. *Journal of Literature and Humanities*, 74, 138-151.



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

16. yüzyılda Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Rodos ve Oniki Ada, 1912’de İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya tarafından işgal edilmiş (Hayta, 1996, s. 817), böylece adalarda 35 yıl sürecek İtalyan hâkimiyeti dönemi başlamıştır. İtalya, savaşı kazanamayacağını anlayınca pazarlıkla elini kuvvetlendirmek için bu adaları işgal etmiş, böylece Osmanlı Devleti’nin adalara karşılık Trablusgarp ve Bingazi’yi terk edeceğini düşünmüştür (Kurtcephe, 1991, s. 210). Diğer yandan Rodos Adasında Osmanlı Devleti’nden önce St. John Şövalyelerinin hâkim olması nedeniyle İtalya kendisini adanın meşru mirasçısı olarak görmüş (Ediz, 2016, s. 37) hatta daha ileri giderek Osmanlı Devleti’nin Akdeniz sahillerindeki vilayetlerinin kendisini İtalyan toprakları kadar ilgilendirdiğini ilan etmiştir (Şıvgın, 1989, s. 21).

Trablusgarp Savaşı’ndan sonra Ouchy Anlaşması imzalanmış; Osmanlı Trablusgarp ve Bingazi’deki, İtalyanlar da Ege Denizindeki adalardan kuvvetlerini çekmeyi kabul etmişlerdir (İlgar, 1975, s. 18). Fakat Balkan Savaşı çıkınca bu adaları muhtemel bir Yunanistan işgalinden korumak için adaların geçici olarak İtalyan hâkimiyetinde kalması uygun görülmüş, Osmanlı tehlike geçince adaların tahliyesini istemeye karar vermiştir (Hayta, 1994, s. 143). İlerleyen süreçte İtalya, Trablusgarp ve Bingazi’deki Türk kuvvetlerinin çekilmediğini ileri sürerek, Rodos ve Oniki Adayı Osmanlı Devleti’ne teslim etmemiştir (Mengeş, 2017, s. 284).

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra İtalya, işgali altındaki Rodos ve Oniki Adanın kendisinde kalmasını sağlayarak İtilaf Devletleri safında yer almıştır (Saka, 1955, ss. 33). Savaştan sonra Osmanlı Devleti’ne dayatılan Sevr Anlaşmasının 122. maddesi, İtalyan işgalinde bulunan adalar üzerindeki haklardan İtalya lehine feragat edilmesi hakkındadır (Erim, 1953, s. 567). İtalya’nın konferans sırasında adalar konusunu oldu-bittiye getirmesi ve baskı kurmasıyla, Lozan Anlaşması ile de İtalyan işgali altındaki adalar üzerindeki haklardan vazgeçilmiştir (TBMMZC, 21.8.1339, s. 115). İtalya, bu adaları işgal ederek aslında kendi beklentilerinin bile üzerinde fayda sağlamıştır; adalar turizm bakımından önemli bir kaynaktır, jeopolitik ve askerî bakımdan Anadolu’ya karşı bir askeri üs durumundadır ve İtalya’ya Doğuda nüfuz ve ticari kazanç sağlamıştır (BCA 30.10.0.0.237.600.1).

İtalya açısından oldukça kârlı olan bu süreç, adalarda yaşayanlar için yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, 1912 yılındaki fiilî işgalden sonra İtalyan hâkimiyeti altına giren adalarda Türk, Rum ve (İtalya tarafından sonradan yerleştirilen) İtalyanlar bir arada yaşamaya başlamışlardır. İtalya, hâkimiyeti boyunca adalarda “*kolonileştirme*” ve “*İtalyanlaştırma*” politikası takip etmiş, bu tavrı özellikle Rumlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Lozan Anlaşması maddelerine göre adada yaşayan Türkler, istedikleri vatandaşlığı seçme hakkına sahiplerdir, buna “*hakk-ı hiyar*” denilmiştir. İtalya, Rum nüfusun fazla olduğu adalarda, örneğin Rodos’ta, yaşayan ve daha iyi ilişkilerin tesis edildiği Türklerin bu hakkı İtalyan vatandaşlığı yönünde kullanmaları için propaganda faaliyetleri yürütmüş (Özgün, 2014, s. 156), 1925 yılında çıkardığı bir kanunla adalar halkının İtalyan tebaası olduğunu ilan etmiştir (Belenli, 2019).

İkinci Dünya Savaşı’na İtalya, Almanya ile müttefik olarak katılmıştır. Savaş sırasında, 1941 yılında İngiltere, Meis Adasını işgal etmiş, aynı yıl İtalya hâkimiyetindeki adalara ve özellikle Rodos Adasına yönelik müttefik bombardımanı görülmüştür (Hayta, 2006, ss. 270, 276). İtalya’nın 1943 yılında savaştan çekilmesiyle bazı adalarda Almanya hâkim olmuş, bu dönemde İngiliz bombardımanı yoğunlaşmıştır (Muhacir, 2022, s. 6, 7). Bu yoğun bombardımanın sebebi, Almanya’nın Oniki Adaları üs olarak kullanarak Müttefiklerin Boğazlardan Karadeniz’e savaş gemisi geçirmelerine engel olmalarıdır (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl-İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), 1973, s. 239). Bu dönemde Almanlar, Oniki Adadaki üslerine silah yığmışlardır. Ayrıca Türkiye’nin Almanya ile yürüttüğü krom ticaretini İngiltere’nin baskısıyla 1943’ten itibaren sonlandırma kararı alması üzerine Alman Dışişleri Bakanı von Ribbentrop’un, Türkiye’yi “*Seyirci olamayız, harekete geçmek zorunda kalırız. Unutmayın ki, Ege adalarınıza beş dakika mesafede (Oniki adada) hava üslerimiz var.*” diyerek tehdit ettiği de bilinmektedir (Cumhuriyet, 16.3.1982, s. 1). Dolayısıyla Ege Adalarındaki Alman varlığı hem adadaki Türkleri hem Türkiye’yi hem de Müttefikleri oldukça rahatsız etmiş, müttefiklerin adalardaki üsleri bombardıman etmesine sebep olmuştur. Fakat bombardımandan sadece askerî üsler değil sivil halk da kaçınılmaz olarak etkilenmiştir.

Türkiye, 2 Ağustos 1944’te İngiltere ile olan anlaşması gereği Almanya ile olan siyasi ve iktisadi ilişkilerini kesmiştir. Bu noktada Türkiye’nin, müttefiklerine sağladığı önemli yardımlardan birisi de Müttefik gemilerinin Boğazlardan geçişlerini emniyet altına alarak Ege Adalarının bazılarında hâlâ tutunmakta olan Almanya’nın buralardan daha çabuk ve daha kolay temizlenmesini sağlamak ve dolayısıyla Almanya ile savaşın kısılmasını, barışın daha çabuk ve kolay yaklaşmasını sağlamasıdır (Ulus, 2.3.1945, s. 2).

Tarihler 1944 yılının eylül aylarını gösterdiğinde, Almanlar Ege Adalarının tahliyesine başlamışlar, Alman kıtaları Yunanistan’ın kuzeyinde toplanmıştır (Akşam, 5.9.1944, s. 1; Cumhuriyet, 11.9.1944, s. 1; Akşam, 5.9.1944, s. 1; Tanin, 6.9.1944, s. 2; Vakit, 16.10.1944, s. 4; Vakit, 16.10.1944, s. 4). Gemi azlığı adaların tahliyesini yavaşlatmıştır çünkü İngiliz hava kuvvetleri aylardan beri Ege Denizi’nde rastladığı büyük tonajdaki Alman gemilerini durmadan batırmaya devam etmişlerdir. Rodos ve diğer adalardaki Alman garnizonlarının buralarını tahliye için ellerinde küçük kayıklardan başka hemen hiçbir gemi kalmamıştır (Tanin, 6.9.1944, s. 2). Alman garnizonlarının Ege adalarından çekilmelerine dahi Müttefik hava kuvvetleri Yunan hava meydanlarına yaptıkları hücumlarla engel olmaya çalışmışlardır (Vakit, 16.10.1944, s. 4).

Almanya 7 Mayıs 1945'te teslim olmuş ve 8 Mayıs 1945'ten itibaren Rodos ve Oniki Adaya İngiltere hâkim olmuştur. Fakat geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek bu dönemde adaların idaresinde ağırlıklı olarak Rumlar yer almıştır. Türkiye'nin yer almadığı Paris (İtalya) Barış Anlaşmasının 14. maddesi ile Rodos ve Oniki adadaki İngiliz askeri idaresi 1 Nisan 1947'de yerini Yunan idaresine devretmiştir (Turan, 1965, s. 119).

Bu çalışmada önceden Rodos ve Oniki Ada halkından olup Türkiye'ye iltica ederek Türk vatandaşlığı alan Türklerden adalarda sahip oldukları mülkleri istimlak edilen ve savaş sırasında bombardıman ve yağma nedeniyle zarar görenlerin tazminat talepleri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde yer alan Cumhuriyet Arşivi ve Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi belgeleri temel alınarak incelenmiştir.

Adadaki Türklerin Mülkleri Meselesi

Rodos ve Oniki adalar, 1912'den 1943'e kadar İtalyan ve 1943-1945 yıllarında Alman işgalinde kalmış, 9 Mayıs 1945'de ise İngiliz askeri idaresine girmiştir (Kaymakçı-Özgün, 2015, s. 13).

İtalya'nın Rodos'u işgalinden sonra alınan haberlere göre, İtalyanların Rodos Türklerine iş vermediklerine ve ada halkının sıkıntıya düştüğüne dair Emniyet İşleri Genel Müdürlüğünden bir istihbarat alınmıştır. Ada İtalyan hâkimiyetine geçtikten sonra İtalyan Hükûmeti bir Kral iradesi yayınlayarak adadakileri İtalyan vatandaşı olarak ilan etmiştir. Türk Hükûmeti tarafından sıkıntıya düşen ırkdaşlar hakkında bir şey yapılmak istense de adadaki Türkler arasında Türk tabiiyetinde bulunan nadir istisnalar hariç çoğunluk İtalyan tabiiyetine geçmiş durumdadır. Ayrıca Lozan Anlaşmasının 30. maddesine göre, *"Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan arazide yerleşmiş olan ırkdaşlarımızın mahalli kavanince mevzu şerait dâhilinde işbu arazinin intikal ettiği devletin tebaası olacakları"* kabul edildiğinden Türklerin sıkıntıya düşmeleri hususunda hukuken müdahale etmek mümkün değildir (TDA 43950-210040-29).

İkinci Dünya Savaşı'na doğru gördükleri kötü muamele dolayısıyla, Rodos'ta İtalyan vatandaşı olarak yaşayan Türklerin sahip oldukları mülk ve gayri mülkleri terk ederek Türk sahillerine kaçtıkları Türk Hükûmetince haber alınmıştır. Bunların geri gönderilmesi ve adalarda propaganda yapılarak gelmelerine mâni olunması İçişleri Bakanlığınca uygun görülümüştür (BCA 30.10.0.0.237.602.2). Adalardaki Türklerin İtalyan yönetimi sırasında karşılaştıkları baskılardan sonra bir de savaşın başlaması nedeniyle durumları iyice kötüleşmiş ve Türkiye'ye göçler devam etmiştir.

Türkiye'ye geçenler olduğu gibi adalarda yaşamaya devam edenler de olmuştur. Bir tarafta İtalyan ve sonrasında Alman işgali altında yaşamak diğer yandan savaşın mağduru olarak bombardıman altında kalmak adalardaki Türklerin İkinci Dünya Savaşı sırasında sıkıntılar yaşamalarına neden olmuştur. Bu dönemde savaş başlamadan biraz önce ya da savaş başlayınca Türkiye'ye geçen ya da adalarda kalmaya devam edenlerin mülkleri konusunda İtalyan yerel hükûmetiyle yaşanan sorunlar Türk Dışişlerini meşgul etmiş gözükmektedir.

Adalardaki ahali, Osmanlı Hükûmeti tarafından kendilerine verilen emlak ve araziye sahip olabilmek için bu emlakte kesintisiz on yıl kalmak ve araziye işletmek zorundadırlar aksi halde mülkiyet iddiası haklarını kaybedeceklerdir (TDA 44155-209439-3). Bu Osmanlı döneminden kalan hukuki bir kural ve uygulamadır. İtalyan hükûmeti ile adadaki Türklerin anlaşmazlık konularından bir yönünü bu durum oluşturmuş, yerel hükûmet mülklerin aitliği konusunu sorgulamıştır. Ada Türklerinden Hasan Fahrhan'ın durumu buna bir örnektir. Rodos ahalisinden Hasan Fahrhan, 1935 yılında İzmir'e mülteci sıfatıyla gelmiştir. Kendisinin dilekçede verdiği bilgiden anlaşıldığına göre İtalyan Hükûmeti karakol yapmak üzere sahibi olduğu araziye 1918 yılında kiralamış fakat 1926 yılından itibaren kira ödememeye başlamıştır. Kendisi İtalyan Hükûmetine başvurarak ya kirasının ödenmesini ya da arazinin istimlak edilerek bedelinin kendisine verilmesini istemiş bunun üzerine sürgün edilmekle tehdit edilmiştir. Fahrhan, Türk Dışişleri Bakanlığından kendisine yardım edilmesini istemiştir (TDA 44155-209439-8). Hasan Fahrhan'ın talebi hakkında İtalya Hükûmetinin verdiği cevapta, bahsedilen emlakin 1907 yılında başka bir Giritliye verildiği Fahrhan'ın ise bu emlake yerleşip bir sene oturduğu bu nedenle hükûmet tarafından 1917 yılında haklarının elinden alındığı ifade edilmiştir (TDA 44155-209439).

Verilen dilekçelerden İtalya Harbi ile 1939 yılları arasında İtalyan Hükûmetinin hukuksuz bir şekilde Türklerin mallarını satmalarına izin vermedikleri anlaşılmaktadır (TDA 44155-209424-3). Başka bir uygulama tapuların İtalyan tapu senetlerine çevrilmesi fakat bunların müsadere edilmesine rağmen gereken ödemenin yapılmamasıdır. Örneğin, Zeki Atılan isimli vatandaş 1930 senesinde İtalyan Hükûmeti tarafından mallarına ait Türk tapu senetlerinin toplanıp İtalyan tapu senetlerinin verildiğini fakat İtalyan Hükûmetince müsadere takdir edilen kıymet kendilerine bildirilmeyip ödeme de yapılmadığını ifade etmiştir. Atılan, bu durumla ilgili yaşadığı mağduriyetin giderilmesi için tazminat talebinde bulunmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından istenen tazminatın ödenmesi için kendisinden şu bilgiler istenmiştir; adı, soyadı, medeni hali ve sarıh adresi, Türk tabiiyetine ne zaman ve ne şekilde iktisap ettiği, müsadere edilmiş gayri menkullerin cinsi, ölçüsü ve mevkileri, müsadere tarihi ve mümkünse müsadereye ait emirnamenin tarih ve numarası, müsadere için vakiyle takdir edilen kıymet, paranın hiç mi alınmadığı yoksa kısmen mi alındığı, kısmen alınmış ise hangi tarihte hangi bankaya yatırılmış olduğu, bu hususta Dışişleri Bakanlığı nezdinde bir müracaatları olmuş ise bu müracaatın tarihi ve Bakanlıktan almış oldukları son yazının

tarih ve sayısı (BCA 501-34252-133996-6; BCA 501-34253-134612-8).

Dilber Fesci isimli vatandaşın Rodos Adasında 300 dönümlük arazisi ve içinde 100 ağaç zeytinlik ve 50 muhtelif meyve ağaçlarından oluşan gayrimenkulü 15 sene önce İtalya Hükûmeti tarafından müsadere edilmiştir. Bu malların bedelinin alınması Dilber Fesci ve diğer varisler tarafından talep edilmiştir. Dışişleri Bakanlığında Dilber Fesci'ye gönderilen yazıda, İtalya Hükûmeti tarafından vaktiyle Oniki Adada istimlak edilmiş olan emlak meselesi ile uğraşmak için Rodos'ta İtalyan ve Yunan murahhaslarından teşekkül eden komisyona verilmek üzere istenen belgeler tamamlanınca bundan sonraki müracaatların Roma Büyükelçiliği vasıtasıyla İtalyan makamlarına yapılacağı bildirilmiştir (BCA 501-34212-133928-2).

Fakat Türk Dışişleri, İtalyan Hükûmeti tarafından yapılan uygulamanın hukuksuz olduğu kabul edilse bile bu konuda diplomatik girişimden başka bir şey yapılamayacağını da açıkça ifade etmiştir; *"Münferit ahvalde bir Türkün bariz bir surette haksızlığa maruz kaldığı ve keyfiyet bizce mevsuk olduğu takdirde diplomatik bir müdahale mümkün olmakla beraber bu çerçeveyi geçecek herhangi bir müdahalenin mevzuubahis olamayacağı bittabi kabul buyurulacaktır."* (TDA 44189-209383-11).

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte güvenlik kaygıları nedeniyle Türkiye'ye göç etmek isteyen Türkler, oldukça ucuz fiyattan adalardaki mallarını satmaya başlamışlardır. Nitekim 1934 yılında Rodos'u I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya'dan alınan güçsüz bir torpido korumaktadır (BCA 30.10.0.0.237.604.20). Savaş sırasında Almanlarla iş birliği yapan Rumlar, adaları terk etmek zorunda kalan Türklerin gayri mülklerini neredeyse yok denecek kadar düşük paralarla alıp zengin olmuşlardır (Keser, 2010, s. 479). Ayrıca Türkiye'ye geçen adalı Türkler geride bıraktıkları mülkler hakkında çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ve bu noktada da İtalya Hükûmetinin zorluklarıyla karşılaşmışlardır. Karşılaşılan iki ana zorluktan ilki, satış işlemlerine izin vermemek ya da zorlaştırmak, ikincisi ise mülkleri istimlak etmektir.

Bu konularla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivindeki başvurular dikkat çekmektedir. Örneğin, Ekrem Erkmen isimli bir vatandaş, Rodos'ta ailesinden kendisine kalan fakat İtalyan Hükûmeti izin vermediği için satamadığı emlak ve arazisine karşılık Türkiye'den aynı kıymette emlak ve akarat verilmesini talep etmiştir. Kendisine *"Rodos'ta Türk emlak ve arazisine mukabil Türkiye hududları dâhilinde emlak ve arazi verilmesi hakkında verilmiş bir karar mevcut değildir."* şeklinde cevap verilmiştir (TDA 44155-209428-1).

Mahallî hükûmetin satış işlemlerine izin vermesi için başvuran Burhan Yüce isimli başka bir vatandaş satmak istediği ev ve bağının İtalyan Hükûmeti tarafından istimlak edildiğini öğrenerek, kendisi Türkiye'de olduğu için bunun aslının araştırılması hususunda Türk Dışişleri Bakanlığının yardımını istemiştir (TDA 44155-209424-3). Bu başvuruda Burhan Yüce'nin babasından miras kaldığını ifade ettiği mülkler konusunda, Yüce'nin babasının Soyadı Kanunundan önce vefat etmesi ve Rodos'ta kendi adıyla değil başka mahlasla tanınması nedeniyle bir anlaşmazlık yaşandığı görülmektedir. Vâris olan Yüce'nin babasının adı, mahlası ve Soyadı Kanunundan sonra kendi aldığı soyadı konularında kendini ifade ve ispat etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır (TDA 44155-209424-7).

"Türkiye Reis-i Cumhuru Muhterem İsmet İnönü Hazretlerine" hitabıyla başlayan bir dilekçede, Mahmud Emin Karaali isimli bir vatandaş Rodos'ta ailesinden kendilerine kalan bir emlake İtalyan Hükûmetinin *"yok pahasına"* bir istimlak bedeli teklif etmesinden şikâyetçidir. İddiasına göre bir buçuk milyon lîret etmesi gereken çiftliklerine İtalyan Hükûmeti yetmiş bin lîret teklif etmiştir. Karaali dilekçesini şu hitapla bitirmiştir; *"Biz Türk vatanının öz evladları hukukumuzun muhafaza ve müdafaasının on sekiz milyon Türkün babası bulunan muhterem Reisimizden başka güvenecek kimsemiz olabilir mi?"* (TDA 44155-209425-3).

Rodos'ta ev ve bağları olan Ali Nazmi Bey, İtalyanların işgalden sonra mülklerine çadırlar kurarak askerlerin ikametine tahsis etmelerinden şikâyetçidir. Buralarda duvarları yıkmak, ağaçları kesmek şeklinde mülke zarar da verilmiştir. Yapılan müracaatla İtalyan Hükûmetinden mülklerin işgalinden vazgeçilmesi, yıkılan yer ve duvarların yaptırılması, kira ya da kendilerine tazminat ödenmesi istenmiş fakat bütün bu talepler reddedilmiştir. Kendilerinin sorunu çözemediklerini belirten şahıs, Türk Devletinin de uğranılan bu haksızlıklara karşılık olarak Türkiye'deki İtalyan tebaası malları üzerinde mukabil bir tedbir alırsa İtalyan Hükûmetinin de Türk malına ve Türk hukukuna dokunamayacağını anlayacağını düşünmektedir (TDA 44155-209426-9). Sonraki süreçte Ali Nazmi'nin başvurusu hakkında İtalyan askerî makamları ile görüşülmüş ve buraların Ali Nazmi ve akrabaları ile yapılan muntazam bir kontrat gereği işgal edildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca İtalyanlar senelik bir kira bedelinin her yılın sonunda zarar ve ziyan çıkarıldıktan sonra hesaplanarak kendilerine ödeyeceklerini bildirmişler fakat bunun için ödeme yapacakları şahsın vekâletname evraklarını istemişlerdir. Yapılan tahkikatta sadece kuru bir duvarın taşlarının kırıldığı anlaşılmış ve bunun da tamir edileceği bilgisi verilmiştir. Bunlar neticesinde anlaşma sağlanmış gözükmemektedir (TDA 44155-209426-8; TDA 44155-209426-7). İlerleyen zamanlarda yeni bir dilekçe yazan Ali Nazmi Bey, sahibi olduğu ev ve bağa İtalyanların piyasa fiyatının 1/5'ini verdiklerini ifade ederek şu iddialarda bulunmuştur; *"İtalyanlar bu tazyiki Türk ırkından olanlara yapmakla beraber Türk tebaasına daha fazla yapıyorlar ve ölü behasına Türk tebaası Türklerin mallarını birer vesileyle ellerinden almak için tazyik ve bahane icat ediyorlar."* Nazmi Bey, kanun haricinde ve dışında işlemler yapan yerel hükûmetin Türk Konsolos tarafından uyarılırsa daha dikkatli olması konusunda fayda sağlanacağını düşünmektedir (TDA 44155-209426-

3). Takdir olunan istimlak bedelinin az bulunması konusunda Konsolosluk yerel hükûmet nezdinde müracaatta bulunmuş ve mülkün kıymetinin adil bir şekilde belirlenebilmesi için “*yeminli ehli hibre*” tayin edildiği cevabı verilmiştir. Yıkılan duvarın tamirine başlanmışsa da savaşın başlaması nedeniyle bu iş tamamlanamamıştır. Devam eden itirazlar konusunda mahkemeye başvurulacaktır (TDA 44155-209426-2).

Rodos Konsolosu, İtalyan yerel yönetimince istimlak bedellerinin düşük tutulması konusunda yaptığı teşebbüslerin neticesi hakkında şu tespitte bulunmuştur; “*Konsolosların tebaalarının bu husustaki hukukunu himaye zımında mahalli hükûmet nezdinde vuku bulan müracaatları üzerine bazen takdir olunan kıymetlerin ufak mikyasta tezyidi kabil olmakta ise de bu teşebbüslerin istimlak kararlarının ref'i hususunda hemen hemen hiç tesiri olmamaktadır.*” Konsolos ayrıca o zamana kadar yapılan istimlak işlemlerinde hükûmet tarafından “*umumi menfaat*” tabirinin oldukça kapsamlı olarak yorumlandığını ifade etmiştir. Örneğin özel bir İtalyan ticaret kurumuna gerekli olan veya muteber bir İtalyan vatandaşının gözüne hoş görünen bir çiftlik ya da tarlanın devredilmesi için bu “*umumi menfaat gereği*” tabiri devreye sokulmuştur. Bu konuda verilen kararlara itiraz edilememektedir. Takdir edilen ödeme miktarı konusunda uygulanan kesin bir usul ve esas ise yoktur. Genellikle tapuda kayıtlı kıymetler esas tutulmak istense de bu konuda az çok İtalyan Hükûmetinin istediği olmaktadır. Konsolos, bu hususta da son sözün İtalyan Valiye ait olduğunu ve onun kararının kesin olduğunu eklemiştir (TDA 44155-209425-2).

İzmir’de yaşayan ve Rodos’ta emlak olan İshak Dalamanlı isimli bir vatandaş, Rodos Belediyesinden evinin tamire ihtiyacı olduğu bildirilerek çağrıldığını fakat oraya gittiğinde tamir zamanı geçtiğinden evinin istimlak edileceği cevabıyla karşılaştığını ifade etmiştir. Bunu kabul eden İshak Bey, evini almak isteyen bazı taliplilerin kendisine 140.000 lîre vermeyi önerdiklerini fakat hükûmetin 60.000 lîre istimlak bedeli teklif ettiğini yazmıştır. Bu durumu İtalyan yetkililerine ileten İshak Bey’den müşterileri kendilerine göndermesi istenmiş fakat yetkililerle görüşen taliplere evi yıkmaları ve üç ay içerisinde hükûmetin istediği şekilde yapmaları gerektiği bildirilerek zorluk çıkarılmıştır. İshak Bey, bir Hristiyan alırsa evin yıkılacağı, İtalyan alırsa yıkılmayacağı şeklinde duyurular almıştır. Bundan önce biri 30.000 diğeri 36.000 lîre olmak üzere iki evinin istimlak edildiğini ve bunun elinde kalan son mülk olduğunu ifade ederek önce Rodos’taki Türk Konsoloslukuna müracaat ederek yardım istemiş, onlar da Türkiye’deki Vekâletten (Dışişleri) bir emir gelmedikçe bir şey yapamayacaklarını bildirmişlerdir. Türkiye’deki İtalyanların istedikleri gibi bir hayat yaşadıklarını ifade eden İshak Bey, Rodos’taki Türk tebaasının mallarının İtalyanların zulmünden bizar kaldıklarını ve yardıma ihtiyaçları olduğunu yazmıştır (TDA 44155-209360-14). Konsolosluk evin tamir süresinin uzatılması ve sonra da istimlak bedelinin arttırılması için iki kez yerel hükûmet nezdinde teşebbüste bulunmuş fakat olumlu bir cevap alamamıştır (TDA 44155-209360-11).

Türk Dışişlerinden Roma Büyükelçiliğine gönderilen bir yazıdan anlaşıldığına göre İtalya savaşa girdikten sonra mülk meseleleri için Rodos’a gitmek isteyen vatandaşlara vize vermemeye de başlamıştır. Bunlardan birisi Nazmiye Yüceada’dır. Yapılan araştırmadan bu durumda 5 vatandaşın daha olduğu anlaşılmıştır. Türk Dışişleri, bu vatandaşların Rodos’taki malları konusunda İtalyan Dışişleri nezdinde gereken teşebbüslerin yapılmasını istemiştir (TDA 44189-209400-8). Fakat sonraki yazışmalardan Nazmiye Yüceada’nın savaş devam ederken adaya gitmek isteğinin reddedildiğinin doğru olduğu ve bunun savaş durumu nedeniyle makul görülebileceği ifade edilirken, isimleri geçen diğer vatandaşlardan Kadri Ermendir’in 4,5 ve İbrahim Metoğlu’nun (kendisi İtalyan tebaasıdır) 4 sene önce, yani savaş başlamadan önce, adaya gitmelerine ya da çıkmalarına izin verilmediği anlaşılmıştır. Diğer iki vatandaşın adaya gitme taleplerinin ne zaman reddedildiğine dair bilgiye ulaşılamamıştır. Türkiye’nin de daha önceden savaş mıntıkası olan yerlere ecnebi tebaanın seyahatini yasakladığı hatırlatılarak gereken girişimlerin yapıp yapılmaması konusunda karar verilmesi istenmiştir (TDA 44136-209248 -11).

Savaş bittikten sonra, Rodos’ta ikamet ederlerken seçme haklarını kullanarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçenler arasından Rodos’taki mal ve mülklerine bakmak için pasaport talep edenler olmuş ve bunların sayısı zaman içerisinde giderek artmaya başlamıştır. Başka bir maksat takip etmedikleri öğrenilen bu kişilere pasaport ve vize verilip verilmemesi hakkında İzmir Valiliği İçişleri Bakanlığına görüş sormuştur. İçişleri Bakanlığından İzmir Valiliğine verilen cevapta “*güvenlik bakımından bir sorun yoksa*” bu dileklerin yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (BCA 30.10.0.0.130.934.11). Bu süreçte adalara gidemeyen Türklerin itiraz konusu mülkler konusunda adada bir vekillerinin olması istenmiş genellikle tayin edilen vekiller talep sahiplerinin orada yaşayan akrabaları olmuştur. Bu olmadığı durumda yerel hükûmet tarafından örneğin Rodos Evkaf Dairesi Müdürünün adalı Türklerin vekili tayin edildiği (TDA 44155-209426-1) görülmüştür.

Bütün bu başvurular neticesinde İtalya Hükûmeti tarafından Oniki Adada istimlak edilmiş olan emlak meselesi ile uğraşmak için Rodos’ta İtalyan ve Yunan temsilcilerden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Başlangıçta başvurular bu komisyona gönderilmekte iken, 1950’li yıllarının sonlarına doğru komisyon çalışmalarını bitirmiş olduğundan bundan sonra müracaatların Roma’da Roma Büyükelçiliği vasıtasıyla İtalyan makamlarına yapılacağını Dışişleri Bakanlığı bildirmiştir (BCA 501-34252-133996-5).

Rodos ve Oniki Adaya Yapılan Bombardıman Saldırıları

İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalya'nın savaştan çekilmesiyle Adalarda Alman hâkimiyeti başlamış ve bu dönemde İngiliz hava ve deniz kuvvetleri Ege Adalarındaki Alman garnizonlarını abluka altına almak ve buralara takviye kuvvet ve iaşe maddesi gönderilmesine mâni olmak için çaba harcamışlardır. Kamufle halde Boğazlardan geçerek adalara giden Alman gemilerinin İngilizlerce engellenmesinden sonra, bu adaların bazılarındaki garnizonlar hemen hemen aç kalmışlardır. Bu süreçte adalar bombardıman edilmiş ve birçok deniz birlikleri de ablukaya iştirak etmişlerdir. İaşe gemileri batırılan Almanlar, garnizonlarına iaşe maddesi göndermek için küçük yelkenlilerden ve kayıklardan faydalanmaya devam etmişlerdir. Yine de müttefik bombardıman uçakları ekseriya bunları vurmuş, bazı sahiller bu küçük deniz vasıtalarının enkazı ile dolmuştur (Ulus, 1.3.1944, s. 2). Rodos, Mihverin doğudaki en ileri karakolu durumundadır ve İngilizler özellikle Alman uçaklarının buradaki üslerden faydalanmalarını önlemek üzere yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Garnizonların bombardıman edilmesi sırasında elbette adalar ahalisi olan Türkler ve mülkleri de zarar görmüştür. Ayrıca adalardaki Türkler işgalci Alman askerlerinin yağma ve kötü muamelelerine de maruz kalmışlardır.

1939 yılında İtalya, sahip olduğu 120 denizaltı gemisi ve bombardıman uçakları sayesinde İngiltere ve Fransa'ya üstünlük sağlayabilecek durumdadır. (Ulus, 17.4.1939, s. 4; Son Telgraf, 2.5.1939, s. 7). İtalyan uçakları Musul petrolerinin getirildiği Hayfa limanını bombalamış, bunun üzerine İngiltere'nin Oniki Adadaki İtalyan üslerini bombardıman etmesiyle (Akşam Postası, 16.7.1940, s. 1; Yeni Sabah, 16.7.1940, s. 1) adalarda İngiliz bombardımanı dönemi başlamıştır. 1941 yılının şubat ayında ardı ardına İngiliz bombardımanları Rodos Adasını vurmuştur. Almanya 6 Nisan 1941'de Yunanistan'ı işgal etmiş ve bütün Ege Denizi Adalarını ele geçirmiştir. İngiltere, Yunanistan'a yardım için yolladığı Kolorduyu geri çekmek ve bütün adaları boşaltmak zorunda kalmıştır. 1942'de artık bütün Balkanlar, Ege Denizi Adaları, Girit ve Rodos Almanların elindedir. 1942 yılı ayrıca İngiltere'nin Oniki Adaya karşı tekrar hava harekâtı yaptığı yıldır (Tan, 4.5.1942, s. 1).

1943 yılına gelindiğinde savaş Müttefiklerin lehine dönmüşse de Almanya, Kırım Yarımadasına, Romanya'ya, Bulgaristan'a, Adalar Denizi'ne, Yunanistan'a ve İtalya'nın üçte ikisine hâlâ hâkimdir (Ulus, 2.3.1945, ss. 2). İtalya'nın 8 Eylül 1943'de teslim olmasıyla adaları Almanya işgal edince Churchill, Rodos ve birkaç Ege Adasını ele geçirip bunları Türkiye üzerinde baskı unsuru olarak kullanmak istemiş fakat başarısız olmuştur. İngiltere'nin Türkiye'nin burnunun dibinde yenilgiye uğraması ile Almanya'nın hâlâ ne denli güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. 10 Eylül 1943 tarihinden 20 Şubat 1945 tarihine kadar Ege Adalarından Batı Anadolu sahillerine toplam 31.076 (16.159'u İtalyan, 1.080'i İngiliz, 4'ü Alman, 11.669'u Yunan, 17'si Amerikan ve 2.169'u Türk) kişi göç etmiştir (Akça, 2010, s. 5). Almanya, 1944 yılının ocak ayından itibaren başlayan İngiliz bombardımanları karşısında (Tanin, 1.1.1944, s. 1) Rodos Adasını muhafaza etmeye çalışmış, İngiliz hava kuvvetleri Ege Denizi'ndeki Alman iaşe gemilerine ağır kayıplar verdirmeye başlayınca nakliyesini uçaklarla yapmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen 48 saat içerisinde 4 Alman uçağı düşürülmüştür (Ulus, 15.2.1944, s. 3). 1944 yılının aralık ayında üç torpido muhrihi himayesindeki bir İngiliz kruvazörü Rodos Adasının limanlarını yoğun bir bombardımana tutmuştur (Ulus, 7.12.1944, s. 1).

Türk Muhacirlerin Savaş Nedeniyle Gördükleri Zararlar İçin Bulundukları Tazminat Talepleri

Savaşın bitmesinin ardından Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 1946 yılının mart ayında Oniki Adada Alman işgalinden zarar gören vatandaşların ellerindeki belge ve dilekçelerle durumlarını bildirmeleri gerektiğini radyo ve gazeteler vasıtasıyla tebliğ etmiştir (BCA 501-34252-133996-6); *"Almanya'da ve Alman işgali altında bulunan memleketlerde, harp hareketleri veya Alman Hükûmetinin aldığı tedbirler yüzünden menkul ve gayrimenkul mallarını ve diğer ticari, sınai ve mali muamelelerden veya diğer kaynaklardan doğan alacaklarını, kısmen veya tamamen kaybetmiş olan vatandaşlarımızın ne suretle zarar ve ziyanlarının olduğunu miktar ve mahiyetlerini ileride bu hususta lazım gelen muamelelerde bulunmak üzere tafsilatıyla ve mümkün mertebe ve vesikalara dayanarak 31 Mart 1946 tarihine kadar Dışişleri Bakanlığına bildirmeleri lüzumu ilan olunur."* (Ulus, 8.3.1946, s. 5; Tanin, 8.3.1946, s. 2; Vakit, 8.3.1946, s. 2). Dışişleri Bakanlığı radyo ve gazetelerle neşrettiği tebliğde, Oniki Adada emlak olan Türklerin barış anlaşması gereğince Yunanistan'a intikalinden evvel müsadere edilmiş olup bedelleri sahiplerince hiç alınmamış veya kısmen alınmış bulunan emlak için yeniden takdir edilecek kıymetin tespit olunacak tazminatla birlikte ödenmesi imkânının ortaya çıktığı bildirilmiştir (BCA 501-34252-133996-6). Rodos Başkonsolosundan Dışişleri Bakanlığına gönderilen yazıda, ilgililerin Almanya'dan tazminat talebinde bulunmak istiyorlarsa zararlarını ispat eden belgeleri elde edebilmek için doğrudan Sulh Hâkimliğine ve Belediye Başkanlığına müracaat etmelerini gerektiği ifade edilmiştir (BCA 501-34208-133873-26). Talebin dikkate alınması için vatandaşlardan istenen belgeler şunlardır; tapu sicili, mülkiyeti ispat edecek resmî bir vesika, veraset ilamı ve emlakin harp hareketleri neticesinde zarara uğradığını ispat edecek şahadetname (BCA 501-34219-134159-1, BCA 501-34384-135148-6).

Türkiye'deki gazete ve radyolardan yapılan bu duyuru üzerine, adalar halkından olan muhacir Türklerin Türkiye Dışişleri Bakanlığına başvurmaya başladıkları anlaşılmaktadır. 28 Mayıs 1946 tarihinde Rodos Başkonsolosu Süreyya S. Berkem tarafından Dışişleri Bakanlığına yazılan yazıda, Ankara radyosuyla yapılan neşriyat üzerine Rodos'ta mukim Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını haiz kimselerin harp esnasında gördükleri zararları gösterir bir beyanname ile Başkonsolosluğa

müracaat ettikleri bildirilmiştir. Başvuranların sayısı yaklaşık iki ay içerisinde 191'e ulaşmıştır (BCA 501-34384-135148-7). Aşağıda bu taleplerin bazılarına yer verilmiştir.

1945 yılında Türkiye'ye sığınan ve İzmir'e yerleşen Şükrü Saraçoğlu adlı vatandaş, Alman işgali sırasında Alman bombardımanında zarar gören evi, dükkânı ve içindeki eşyaları için 280.000 lîret istemektedir. Ayrıca gümrükten anavatana geldikleri sırada Alman memurları tarafından üstlerinde bulunan 40.000 lîret ve 30 altın Türk lirası kıymetinde altın ve mücevherat gasbedilmiştir (BCA 501-33995-133613-1). Bu talepte hem gayrimenkul hem de altın cinsinden kayıplar yer almıştır. Ev ve dükkân ispat edilebilir olarak görülse de ev eşyası ve altınların ispatı meselesi belirsiz gözükmemektedir. Yine 1945 yılı başında yapılan Alman bombardımanında evi zarar görmüş olan Fatma Habipoğlu, kendileri sığınaktayken eşyalarının çoğunun yağma edilmiş olduğunu ve Türkiye'ye iltihakları sırasında Almanlar tarafından üzerlerindeki 80.000 frangın cebren alındığını dilekçesinde belirtmiştir, zararları 170.000 franktır (BCA 501-33995-133616-1).

Rodos'taki iki evi ve içindeki eşyaları Alman bombardımanı sırasında harap olan muhacir Ahmet Kasap, 150.000 lîret zarar beyan etmiştir (BCA 501-33995-133612-1). Alman bombardımanında zarar gören evi için Cafer Menderek, 90.000 frank tazminat istemiştir (BCA 501-33995-133616-2). 18 Haziran 1944 tarihli hava saldırısında evinin eşyalarının harap olduğunu ifade eden muhacir Kemal Baydur, zararını 182.100 İtalyan lîreti olarak tespit ettiğini ifade etmiştir (BCA 501-33995-133677-1). Rodos Evkaf Müdür iken Lozan Anlaşması gereği anavatana geçme kararı alan Salih Necati Dizman 1926 yılında Muğla'ya gelmiştir. Kendisi adada savaş sırasında bombardıman edilen evi için 60 bin İtalyan frangı zararı olduğunu beyan etmiştir (TDA 34244-134248-2). Düriye Dünder isimli muhacirin şikâyeti, hem İtalyan hükûmetinin gayrimenkullerini rehin olarak tuttuklarından evini satamaması hem de vekil suretiyle muhafaza ettiği 100.000 lira kıymetindeki bu evin bombardımanda yıkılmış olmasıdır (BCA 501-33995-133661-1).

Hüseyin Sayan, Rodos'ta Almanlardan gördüğü zararın miktarının 875.000.000 drahmi olduğunu ifade etmiştir. Zararını ispatlayan belgelerin Dışişlerine iletilmesini Rodos Başkonsolosluğundan istemektedir. 1952 yılındaki bu dilekçesine cevap verilmeyince bu sefer başka bir dilekçe yazarak, *"5 nüfuslu ailemle birlikte ve yalnız üstümüzdeki çamaşır ve elbiselerimizle anavatana iltica edebilmistik... Müzayikadayım lütfen tazminat evrakım ne durumda bulunduğunu bildirilmesinin teminini rica ederim."* demiştir. Savaş sırasındaki bombardımanlar neticesinde sahip olduğu dükkânlar içindeki mallarla birlikte tamamen harap olan muhacir, bu durumun yeminle dinlenen şahitlerin ifadeleriyle Rodos Sulh Mahkemesince şahadetname ile de tespit edildiğini ifade etmiştir (BCA 501-34153-133154-1).

Ali Vonya isimli muhacir, Rodos Türk Başkonsolosluğuna yazdığı dilekçede evinin bombardımanda yıkılarak bütün mobilya, kullanma ve giyim eşyalarının tamamen yok olduğunu bildirerek 399.600 İtalyan lîreti istemiştir (BCA 501-34384-135148-8).

11 Eylül 1943 gecesi gerçekleşen deniz ve hava bombardımanında evine isabet eden mermi neticesinde yıkılan ve yanan evinden doğan zararları ifade eden Saniye Akalınlı isimli muhacir, Türk Dışişleri Bakanlığına yazdığı dilekçede, evi için 5.000 lira, evin eşyası için 2.500 lira olmak üzere toplam 7.500 lira tazminat istemiştir. Saniye Akalın Dışişleri Bakanlığına yazdığı dilekçede, evine atılan İngiliz mermisi ile evinin hem yıkıldığını hem de annesinin öldüğünü ifade etmiştir. Bu dilekçeyi yazdığında tarih Kasım 1952 olup, 1955 yılının mayıs ayında cevap beklediğini belirten bir dilekçe daha yazmıştır (BCA 501-34390-134716-1).

Zehra Çeşmeci, Alman işgali sırasında kocası savaşta olduğundan yalnız bir kadın olarak toplayamadığı eşyalarının zayı olduğunu ve bu halde Türkiye'ye geldiğini ifade etmiştir, zararı 4.450 liradır (BCA 501-34390-134719-4).

Zeynep Mersinci adlı vatandaş dilekçesinde zararının 60 milyon drahmi olduğunu ifade etmiştir. 2 tane tarlasını savaşın başlamasından bitene kadar İtalyan ve Alman askerler işgal etmişler ve top, cephaneye koyarak telle çevirmişlerdir. Zabitler evinde 6 sene boyunca oturmuşlar ve hiçbir kira vermeyerek eve bağlı tarlayı ekmesine de izin vermemişlerdir. Yine bahçesini Alman ve İtalyanlar işgal ederek havuzunu ve su yollarını yıkmışlar ve 15 meyve ağacını kesmişlerdir. Tazmini istenen meblağ 130.000 İtalyan lîretidir (BCA 501-34390-134722-2).

Ali Demirci ve Mehmet Ağaoğlu dilekçelerinde İkinci Dünya Savaşı içinde Rodos'ta Almanlardan gördükleri zararın 100 milyon drahmi olduğunu ifade etmişlerdir (BCA 501-34390-134723-2).

Hatice Mollakadı, savaşta Almanlardan zarar gördüğünü ifade ederek, Rodos'taki menkul ve gayrimenkulünün zararının tespiti için Rodos Adasında Yunan Hükûmetine müracaat ettiğini belirtmiştir. Bilirkişilerden oluşan bir heyet zararı tespit etmiştir. Dışişleri Bakanlığına önceki süreçte yaptıkları başvuruların sonucunu soran Mollakadı, Almanya ile anlaşmaya varıldığı rivayetinin dolaştığını ve bu doğruysa kendi durumunun bildirilmesini istemektedir (BCA 501-34390-134730-2).

Mustafa Karabatak, Rodos'ta bombardıman sırasında harap olan evi için başvuruda bulunmuştur. Haber aldığına göre İtalyan Hükûmeti Yunan Hükûmetiyle anlaşmış ve bu zarar ziyanın karşılığı olan meblağı Yunan Hükûmetine tevdi etmiştir. Karabatak, bu paranın ne suretle alınabileceğini Dışişlerine sormaktadır (BCA 501-34390-134730-3).

Sıdika Suyolcu isimli vatandaş Rodos Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğuna gönderdiği dilekçede Rodos'ta savaş sırasında Almanlardan gördüğü zararın 140 milyon drahmi olduğunu belirtmiş ve bunun karşılanmasını istemiştir (BCA 501-34390-135002-3).

Dürüye Kadirler (Şenli) isimli muhacir Dışişleri Bakanlığına yazdığı dilekçede içinde bulunduğu durumu şöyle anlatmıştır; *“Bir talihsizliğim cümlesinden olarak Rodosta doğmuş, Rodosta büyümüş ve Rodosta evlenmiş Türklerdenim. 12 adalarda her geçen gün artan iktisadi sıkıntı ve burada biz Türk vatandaşlarına yapılan tazyikler dolayısıyla Rodostan ayrılarak Antalya’ya yerleşmiş bulunmaktayım. Vatanımın bağrında bir yıldan beri teneffüs ettiğim hür hava ve memleketime kavuşmuş olmanın huzuru bende cidden büyük bir inşirah meydana getirmektedir.”* İkinci Dünya Savaşı sırasında Rodos’ta İngiliz uçakları tarafından yapılan bir bombardıman esnasında evinin tamamen yıkıldığını ve içinden tek bir eşya kurtaramadığını ifade etmiştir. Türk Konsolosluğu tarafından kendisine evini kaybettiğine dair mazbata hazırlaması istenmiştir. O günlerde gazetelerde çıkan bir habere göre İtalyan Hükûmeti tarafından Oniki Adalardaki harp mağdurlarına verilmek üzere 880 milyon lîre tazminat ödenmesinin kararlaştırıldığını haber alan vatandaş, kendisinin de bu tazminattan faydalanması gerektiğini ifade etmektedir (BCA 501-34390-135006-1). Faik Şenli isimli muhacir de Dışişleri Bakanlığına yazdığı dilekçede, o günlerde İstanbul matbuatında yayınlanan haberlere göre, İtalyan Hükûmeti tarafından Yunan Hükûmetine Oniki Adalarda harp içerisinde mağdur olan vatandaşlara dağıtılmak üzere 880 milyon lîre ödendiğini duyduğunu ifade etmiştir. Şenli dilekçesinde; *“Bendeleri de 12 adalarda malını ve mülkünü bu harp içerisinde kaybederek cidden perişan olmuş Türk vatandaşlarındım. Bir yıldan beri zulüm ve tazyikin, iktisadi buhranın pek fazla arttığı doğum yerim olan Rodos’u terkederek Antalya gibi güzel bir vatan parçasının bağrında yaşamaktayım.”* demiş ve savaş sırasında yaşanan bir bombardıman sırasında evini ve evinin konforlu bir hayat yaşamasını sağlayacak kadar muazzam olan eşyasını kaybettiğini ifade etmiştir. Şenli, Antalya’da mütevazı bir hayat yaşamaktadır, dolayısıyla bu tazminattan payına düşeni alabilmek için yardım istemektedir. Dilekçe şu ifadelerle sonlanmıştır, *“12 adaların talihsiz Türklerinden olan ve orada yaşamak bedbahtlığına uğrayan bir insan sıfatıyla yüce Hariciye Vekâletinden ve Demokrat Parti iktidarının daima basiretle hareket etmesini bilen muhterem kabine azası sayın hoca Fuat Köprülüden yeni bir hayatıyet imkânlarını bahşedecek teşebbüslerin yapılmasına delaletlerini bilvesile arz ederim.”* (BCA 501-34390-135006-2).

Hatice Artun’dan gönderilen dilekçede, Oniki Adalarda Rodos’ta bulunan evinin Alman işgali sırasında İngiliz bombardımanlarında yıkıldığı bildirilmiştir. Artun, gazetelerde Oniki Adalarda yıkılmış gayrimenkul sahiplerine paraların tazmin edilmek üzere olduğunu okumuştur (BCA 501-34390-135006-3).

Hatice Demirci Balpınar, Türkiye Cumhuriyeti Rodos Başkonsolosluğuna gönderdiği dilekçede, Rodos’ta Almanlardan görmüş olduğu zararın 95.5 milyon drahmiye ulaştığı bilgisini verirken (BCA 501-34390-135007-2), İbrahim Dumanoğlu Türkiye Cumhuriyeti Rodos Başkonsolosluğuna, Rodos’ta Almanlardan görmüş olduğu zararın 27.5 milyon drahmiye ulaştığını belirtmiştir (BCA 501-34390-135008-4).

Mustafa Tavukçu, Eşref Üzümlülü, Hüsniye Nakkacı, Ayşe ve Aliye Alaiyeli, Eşref Alaiyeli ve Abdullah oğlu Seyit isimli vatandaşlar Dışişleri Bakanlığına verdikleri dilekçede, gazetede Oniki Ada için verilecek tazminat hakkındaki ilanı okuduklarını belirtip Bakanlığa kendi durumlarını hatırlatmışlardır. Bu dilekçe sahiplerinin Almanlardan gördükleri zararların miktarı 10 milyon drahmiye ulaşmaktadır (BCA 501-34390-135279-1, BCA 501-34390-135279-3).

Annelerinden kalan Rodos’taki üç evin akıbetinden haberdar olmayan üç kardeş (Fatma Ersöz, Zihni Akman ve Mümtaz Korkmaz), Rodos Adasının Yunanistan’a iltihak edildiğini ve Rodos’taki Yunan Hükûmetinin bu suretle savaştan zarar görenlere tazminat ödeyeceğini İstanköy’den gelen hemşerilerinden işittiklerini ifade ederek, durumları hakkında bilgi istemektedirler (BCA 501-34413-135386-19).

Cahit Aras ve Mehmet Ali Aras Dışişleri Bakanlığına yazdıkları dilekçede gerek Oniki Adalarda ve gerekse Müttefik Devletlerinin işgal ettikleri mahallerde savaş sırasında tahrip edilmiş binaların ve emlakın sahiplerinin ettikleri zararların bedellerinin ödenmesi için kanuni müddeti içinde başvurularını yaptıklarını ifade etmişlerdir. Cahit Aras Dışişlerine yazdığı dilekçesinde, Rodos İbrahim Paşa mahallesindeki bahçeli evinin Yunan Hükûmeti tarafından müze haline getirildiğini ifade ederek, mağduriyetlerine izin verilmemesini istemiştir (BCA 501-34413-135386-54, BCA 501-34413-135386-55).

Havva Taşı’nın Almanya’dan tazminat talebinin Rodos’taki vekili tarafından Rodos Başkonsolosluğuna iletildiği ve bu zararın miktarının 110 milyon drahmi olduğu anlaşılmaktadır. Dilekçenin ekinde vatandaşın zararını ispatlayan vesikalar, tapu senedi örneği, şahadetname tutanağı ve Rodos Belediye Başkanının sulh hâkimliği huzurunda düzenlenen şahadetnamenin doğruluğunu onayladığı belge sunulmuştur (BCA 501-34208-133873-24).

Recep Akarsu isimli vatandaş, savaştan sonra Rodos’taki evinin ne mülkiyetinden ne de icarından faydalanamadığı gibi yapılan bombardımanda evinin harap olduğunu bildirmiştir. Akarsu’nun Türkiye’ye gelen adalılardan öğrendiğine göre bir Rum kadını tarafından evi işgal edilmiş ve savaşta zarar gören kısmı da tamir ettirilmiştir. Akarsu’ya göre, bu Rum kadınının 13 yıldan beri işgal ettiği bu evin harap olmasının başlıca müsebbibi Alman devletidir. Akarsu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak bu evin tek varisi olduğunu belirterek, hayatının son günlerini yaşarken ana hatırası olan bu mülkten faydalanması konusunda yalvarmaktadır (BCA 501-34222-134674-1).

Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde olup İstanköy’de Germe köyünde oturan Hüseyin Yaranoğlu Dışişleri Bakanlığına gönderdiği dilekçede İstanköy’ün Alman işgali zamanında gördüğü zararın listesini sunmuştur. Germe köyünde işgal günü

bombardıman neticesinde iki evi tamamen harap olmuştur (800 TL), yiyecek maddeleri ve tohumların yarısı bombadan yanmıştır, kalan kısmını da erler yağmamıştır (800 TL). Ayrıca ev eşyası zarar görmüş (600 TL), bir inek bombadan ölmüştür (500 TL), 20 tavuk (20 TL) ve 50 kg tütün (50 TL) olmak üzere toplam 2.770 Türk lirası kaybı vardır (BCA 501-34222-134699-2).

İbrahim Tigli'nin Dışişleri Bakanlığına ilettiği ve Alman işgali sırasında uğradığı zararı belirten listede; bir deve (300 TL), bir koyun (30 TL), bombardıman esnasında enkaza uğrayan ve kaybolan evin direkleri (200 TL), kayıp ev eşyaları (100 TL) olmak üzere toplam 630 TL'lik zarar beyan edilmiştir (BCA 501-34222-134705-1).

Rodos Türklerinden marangoz Vehbi Çeyrekli'den Dışişleri Bakanlığına gönderilen dilekçede; Alman işgalinde iken 23 yaşındaki marangoz oğlu Nedim'in Rodos'taki Rumların (Alman işgal kuvvetlerinin emrine muhalif hareket ettiği) iftirasıyla hapsedirildiği ve Almanya'nın sükûtiyle diğer bütün hapislerle birlikte bigünah olarak Almanlar tarafından kurşuna dizildiği ve böylece savaş kurbanı olduğu ifade edilmiştir. Çeyrekli, Alman işgalinde iken uçak bombardımanı neticesinde yıkılarak enkaz haline gelen gayrimenkulünden de bahsetmiş, *"Bu suretle meydana gelmiş olan maddi ve manevi zarar ve ziyanının aranmasına delalet ve emirlerini saygıyla sunar ve istida ederim"* diyerek dilekçesini sonlandırmıştır (BCA 501-34253-134612-10). Bu dilekçede, bir vatandaş tarafından diğerlerinden farklı olarak haksız yere kurşuna dizilerek öldürülen oğlu için manevi tazminat istendiği görülmektedir.

Dışişleri Bakanlığına başvuran Eşref Ünlü, ilk başvurusundan sonra aradan 7 sene geçtiği halde müspet ya da menfi bir cevap alamadığından şikâyet ederek, 7 nüfus bir aile reisi olduğunu ve iâşe ve ilbas (giyim) açısından zorlanmakta olduğunu, içinde oturacak bir evinin dahi olmadığını ifade etmiştir (BCA 501-34153-133219-1).

Türk yetkililerce, bütün bu başvurularla kendilerine yapılan hak talepleri karşısında zamanı gelince teşebbüste bulunulacağı ifade edilmiştir. *"Zamanı gelince"*den kasıt savaşın resmî olarak sonlanmasıdır. Örneğin, Mehmet Dizman savaş sırasında harap olan evleri için Dışişleri Bakanlığından tazminat talebinde bulunmuş, kendisine verilen cevapta *"ecnebi memleketlerde harp olayları yüzünden zarar gören eşhasın haklarının tazmin ettirilmesini sağlamak üzere"* ilgili hakemler nezdinde teşebbüste bulunulacağı fakat savaş bitmeden bu tür müracaatların uygulamaya konamayacağı ifade edilmiştir (TDA 44200-209913-14). Diğer yandan Türk vatandaşlarından zarar görenlerin peyderpey tespit edilmesi ve savaştan sonra hepsi için harekete geçilmesine karar verilmiştir (TDA 44200-209913-14).

Bütün bu süreç içerisinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Rodos Konsolosluğundan bombardıman neticesinde mülkünün zarar gördüğünü ifade eden vatandaşların beyanlarını kontrol etmesini istemiş, mülkün savaş yüzünden mi yıkıldığı ve yıkılma tarihi gibi bilgiler sorulmuştur (TDA 34241-133916-3). Başvuruda bulunanların bir kısmının başvurularının sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için gereken evrakları eksik ya da hiç göndermedikleri görülmüş, kendilerinden gereken evrakları göndermeleri istenmiştir. Rodos Başkonsolosluğundan Türk Dışişleri Bakanlığına 2 Nisan 1952'de yazılan yazıda, talep sahiplerine isteklerinin dikkate alınması için göndermeleri gereken vesikalar hakkında haber verilmek istendiği fakat başvuranların arasında adayı terk ettikleri için nerede oldukları bilinmeyenlerin olduğu bildirilmiş ve bunların bir listesi gönderilmiştir. Listede 37 kişinin adı yer almıştır (BCA 501-34246-134872-2).

Bu bölümde verilen örnekler elbette bütün dilekçeleri içermemektedir, sadece bir fikir vermesi için seçilenlerden ibarettir. Arşiv kaynaklarında konuyla ilgili belgelerin sayısı oldukça fazladır.

Bütün bu tazminat isteklerine savaş hukuku açısından bakmak gerekirse, bu şikâyetler aslında *"askerî işgal hukuku"* ve *"uluslararası insancıl hukuk"*un konusudur. Uluslararası insancıl hukuk, *"askerî gereklilik"* ile *"insancılık"* anlayışının denge içinde olmasından doğmuş olup insanın korunmasına odaklanmıştır. Bu hukukun temeli, savaşan tarafların savaş yöntem ve yollarını sınırsız kullanımına izin vermemek ve kullanılacak savaş yöntem, hedef ve silahlarını sınırlamaktır. Savaşan taraflar yalnızca düşmanı yenmeye hizmet edecek silahları ve çatışma yöntemlerini kullanabilir fakat sivilleri ve sivillerin eşyalarını hedef alamazlar (Sav, 2015, s. 85). Tarih boyunca işgal hukuku insancıl kaygılarla çeşitli düzenlemelerden geçmiş, bugünkü halini iki temel kaynaktan almıştır; Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907) ve Cenevre Sözleşmesi (1949). Lahey Sözleşmeleri imzacı olmayan devletler için bile açıkça bağlayıcı kabul edilmektedir çünkü uluslararası teamül hukuku olarak ilan edilmişlerdir. Cenevre Sözleşmesi de Lahey Düzenlemelerinde yer alan kavramlar üzerine inşa edilmiş olup uluslararası teamül hukuku olarak kabul edilmektedir (Ottolenghi, 2004, s. 2182; Sassou-Bouvier, 2006, s. 133).

Belirtmek gerekir ki, Mihver güçlerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında insani güvencelere uymaması, 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nde sivil nüfusun korunmasına ilişkin hükümlerin konulmasına yol açmıştır (Ottolenghi, 2004, s. 2186). Lahey ve Cenevre Sözleşmeleri, savaşlarda yağmaya karşı yasak rejimlerinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Özellikle Lahey Sözleşmeleri yağmaya karşı yasak rejimini oluşturan yasal belgelerdir (İnal, 2011, s. 30). Yağmayı açıkça yasaklayan bu sözleşmelerde yağmadan kasıt, özel amaçlar için yapılan yağmadır. Modern hukuk terimi olarak bu durum, izinsiz olarak kamu veya özel mülkiyetin elden alınması durumudur (Law Of Belligerent Occupation, 1945, s. 134). Sözleşmelerin üçüncü kısmında yağmayı kesin bir dille yasaklayan maddeler konularak, devletler yağmayı engellemek, yağma yapanları cezalandırmak ve zarar görenlere tazminat ödemenin yanı sıra ordularına gerekli talimatları vermekle yükümlü kılınmıştır. Ayrıca 1907'deki

Sözleşmenin 3. maddesinde yer alan “*taraf devletlerin kendi kuvvetleri tarafından yapılan ihlaller için tazminat ödeme sorumluluğu vardır*” ifadesi de oldukça önemlidir. Bu sözleşmelerle savaşlarda yağmanın yasaklanması, yağmanın medeniyete yakışan bir uygulama olmadığı ve savaşların bireylerin değil devletlerin arasında olması gerektiğinin kabul edilmesinden kaynaklanmıştır (İnal, 2011, ss. 30, 34, 35).

Lahey Sözleşmelerinin 43. maddesi işgalciye “*kamu düzeni ve güvenliğini mümkün olduğunca yeniden tesis etmek ve güvence altına almak için elinden gelen tüm tedbirleri alma*” yükümlülüğü de getirmektedir (Law Of Belligerent Occupation, 1945, ss. 38). Cenevre Sözleşmesi ile de “*savaş mağdurları*” kategorisi; yaralıları, hastaları, askerî gemi kazazedelerini, savaş esirlerini ve düşmanın etkisi altındaki sivilleri içerecek şekilde genişletilmiştir. Sözleşmenin temel ilkesi, bu kişilerin haklarına her türlü şartlar altında itibar edilmesi ve korunmasına dayanmaktadır (Sav, 2015, s. 23).

Bütün bu düzenlemeler savaş hukukunda yağmaya karşı yapılması gerekenleri ortaya koymaktan başka, işgal altındaki topraklarda bulunmayan vatandaşların mülklerinin “*res nullius*” ya da “*savaş ganimeti*” olarak kabul edileceği iddiasını da kabul edilemez bulmuştur. Aksine bu tür özel mülklerin, kara savaşlarında taşınır ya da taşınmaz özel mülkiyete saygı gösterilmesi gerektiğini ortaya koyan 1907 Lahey Düzenlemeleri’nin kurallarına göre muamele görmesi istenmiştir (Law Of Belligerent Occupation, 1945, s. 132). Böylece adalar ahalisinden olup Türkiye’ye geçen Türk vatandaşlarının geride bıraktıkları mülklerinin “*savaş ganimeti*” sayılamayacağı ve savaştan doğan zarar ve kayıplardan dolayı bu zararı veren askerlerin bağlı olduğu devlet tarafından tazmin edilmesi gerektiği ortadadır. Bütün dünya devletlerini bağlayan bu ortak savaş hukuku prensipleri son olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan 1949 Cenevre Sözleşmesi ile ortaya konulmuştur. Fakat yine de tazminat talep eden ve talep edilen devletler arasında anlaşma yapılması beklenmektedir.

Bütün bu bombardımanlar ve savaş halinin yarattığı maddi ve manevi zorluklar karşısında Türk Hükûmetine sığınan bazı Türk muhacirlerin tazminat talepleri hem siyasi tartışmalarda hem de kamuoyunda gündeme gelmiştir. Bombardımanlar neticesinde görülen zararların tazmin edilmesi taleplerinin muhatabı Almanya’dır çünkü adalarda bu zararları görenler Alman işgali altında oldukları süreçte Alman Hükûmetinin almadığı tedbirler yüzünden zarar görmüşlerdir. Diğer yandan Türkiye, Almanya’ya 1944 yılında savaş ilan etmiştir. Savaş ilanı ise ilişkilerin dondurulması anlamına gelmektedir ki, bunun içerisinde Türk vatandaşlarının Almanya’dan alacaklarının ve savaştan dolayı zarar görenlerin bütün haklarının çözülmesi meselesi de vardır (TBMMZC, 13.7.1951, s. 154). 18 Temmuz 1951 tarihinde “*Almanya ile harb haline nihayet verilmesine dair kanun*” (Resmî Gazete, 24.7.1951) kabul edilmiştir. Muhacirlerin henüz savaş bitmeden önce başlayan tazminat talepleri karşısında Ankara Hükûmetinin ilk tepkisi, bu isteklerin gerektiğinin yapılabilmesi için savaşın bitmesinin beklenmesi gerektiği şeklinde olmuş fakat savaşın bittiğine dair anlaşma imzalanmasına rağmen bu bir barış anlaşması olmadığından içeriğinde muhacirlerin tazminat taleplerine dair bir madde de yer almamıştır.

1952 yılında, Alman işgali zamanında işgalden zarar gören vatandaşların imzalanan uluslararası anlaşmayla zararlarının tazmini cihetine gidildiği Türkiye’deki gazete ve radyolarla ilan edilmiştir (BCA 501-34153-133219-1). Bu tarih, tazminat isteği ile başvuran dilekçe sahiplerine ulaşılarak eksik evraklarını tamamlamalarının istendiği bir yıl olmuştur. Ayrıca dilekçe sahipleri daha önceki başvurularını hatırlatarak süreçle ilgili bilgi sahibi olmak üzere ikinci defa dilekçe yazmaya başlamışlardır. (BCA 501-34153-133154-3).

“2. Dünya Harbi sırasında Almanya ve Alman peyki memleketlerde zarar gören vatandaşların hali ne olacak?” sorusuna cevap arayan bir gazete köşe yazısında Türkiye’nin bu konuda takip ettiği politika eleştirilmiştir. Verilen bilgiye göre, 1946 senesinde bu hususta bir kanun tasarısı düşünülmüş, o sırada Batı Almanya’da kurulmaya başlanan Federal Almanya söz konusu edilerek bu kanunun çıkarılması muhtelif siyasi mülahazalar göz önünde bulundurularak tamamen geri bırakılmıştır. Hükûmet bunu Dışişlerinin talebi üzerine diplomatik yollardan halletmeyi düşünerek kanunun çıkarılmasını durdurmuş ve bu tarihten sonra zarar gören vatandaşların başvurularına rağmen hiçbir netice çıkmamıştır. Londra’da bu konuda toplanan konferans 1953 yılının mart ayında bitmiş ve Almanya eski yeni bütün borçlarını kabul etmiştir. Gazete köşe yazarına göre, 1953 yılında Fuad Köprülü bu mesele üzerinde çalıştıklarını fakat neticelendiremediklerini ve ne zaman neticeleneceği hakkında bir tarih veremeyeceğini fakat kısa zaman içerisinde halledileceğini ifade etmiştir. “1953 senesi mart ayından itibaren Alman bloke malları iade edildiğine göre bu hesapların o zamana kadar görülmesi ve alakadarlarına ödenmesi lazımdır” diyen yazar şu yorumda bulunmuştur, “*Almanyanın harp içinde mevcut olmayan İsrail devletine Yahudilerin zararı olarak ne kadar ağır bir tazminat yüklendiği nazarı itibara alınarak bizim gibi ananevi dostlarının bu zararlarına kayıtsız kalmasına imkân yoktur.*” Başka memleketler ne Londra Konferansını ve ne de herhangi bir Alman devletinin rıza ve muvafakatini almadan 1945 senesinde Alman hesaplarını tasfiye etmişlerdir. Hatta daha ileri giderek Almanya’ya borçlu olmayan memleketler kendi bütçelerinden ödeyerek bilahare Almanya’dan talep edilmek üzere vatandaşlarının zararlarını telafi ederek onları faal bir vaziyete getirmişlerdir. Türkiye ise savaş biteli 9 sene olduğu halde hâlâ bir şey yapmış değildir (BCA 501-34384-135148-2).

1955 yılında Dışişleri tarafından hazırlanan bir notta, Rodos ve Oniki Ada sakinlerinden olup savaştan sonra Türkiye’ye iltica edip Türk vatandaşlığına kabul edilen kimselerin savaşta gördükleri zararların tazmininin İtalyan veya Alman

hükûmetlerinden hangisi tarafından ifa edileceği hakkında Bakanlık makamınca alınacak kararın beklendiği ifade edilmiştir (BCA 501-34384-135148-1). Dışişleri Bakanlığı 1955 yılındaki başka bir yazısında, bu müracaatları Almanya ile görüşmeler başlayana kadar dairelerinde tasnif ettiklerini ifade etmiştir. Bakanlığın elde ettiği bilgiye göre, 10 Şubat 1947 tarihli İtalyan Barış Anlaşmasının 74. maddesi gereğince İtalya, savaş nedeniyle doğan hak iddialarına mukabil Yunanistan'a yedi yıl içerisinde 105 milyon dolarlık tazminat ödemeği taahhüt etmiştir (Treaties of Peace with Italy, Bulgaria, Hungary, Roumania and Finland, 1947, ss. 29). Türk Dışişleri Bakanlığı, talep sahibi vatandaşların Oniki Adanın eski sakinlerinden olmaları itibarıyla taleplerinin Almanya ile ileride yapılması düşünülen müzakerelere bırakılmayıp İtalya'nın Yunanistan'a ödemekte olduğu tazminata dâhil edilmesinin ve Yunanistan Hükûmetinden talep olunmasının hakkaniyete uygun olacağı yönünde fikir beyan etmiştir (BCA 501-34384-135148-2; TDA 44299-210779-1).

Diğer yandan Federal Alman Hükûmetinin "*Harp neticelerinin tasfiyesi kanunu*" projesi hazırladığını duyan Türk Dışişleri Bonn Büyükelçiliğinden kanunun içeriği ve kapsamı hakkında bilgi isteyerek, kanunun Almanya'dan istenmesi düşünülen savaş tazminatıyla ilgisi olup olmadığını anlamaya çalışmıştır (TDA 34208-133875-27). Bonn Büyükelçiliği konuyla ilgili olarak Dışişlerine uzun bir bilgilendirme yazısı göndermiştir. Yazıya göre, 1956 yılına gelindiğinde Almanya Federal Hükûmeti savaştan zarar görenlerin zararlarını tazmini için 17 adet kanun çıkarmıştır. Bunlardan ilki 18 Ağustos 1949 tarihli "*Acil yardım kanunu*"dur. Bu ve diğer diğer kanunlar genellikle Alman vatandaşlarına yönelik tazminatlar hakkındadır. Bu defa çıkarılacak kanunun işgal zararlarını karşılamaya yönelik olduğu görülmüş olup, Türkiye tarafından bir hukuk ekibinin çalışması ve talepte bulunması tavsiye edilmiştir. Fakat Almanya'dan savaştan dolayı tazminat alabilmek, Londra Borçlar Anlaşmasına (Şubat 1953) taraf olma şartı taşımaktadır ki, Türkiye bu anlaşmanın taraflarından biri değildir. Sonuç olarak Büyükelçilik öncelikle Türkiye'nin bu anlaşmaya katılmasını tavsiye etmektedir (TDA 34208-133875-16). Fakat bu anlaşmanın maddeleri de savaşın başlaması ile mali ve ticari mahiyette alacakları olanların durumuna dair maddeler içermektedir (TDA 34389-133586-10). Dışişlerine gönderilen dilekçelerin içeriği ise savaş tazminatı meselelerine dâhildir.

1955 yılında Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Fransa, İngiltere, Yunanistan, İsviçre, Avusturya ve İtalya Almanya'dan ortak bir savaş tazminatı isteğinde bulunmuş, toplam 100 milyon Mark ödeme konusunda anlaşmışlardır. Sonrasında bu tazminat konusunun toplu halde değil tek tek devletlerle görüşülerek karara bağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (TDA 34389-133576-14). Aslında uluslararası anlaşmalar gereği, Almanya'dan savaş tazminatı talebini tek taraflı talep etmek uygun değildir, Almanya ile savaşan devletlerin ortaklaşa almaları gereken bir karar ve anlaşmaya bağlıdır (TDA 34389-133586-11). Türkiye de bu noktada Londra Borçlar Anlaşmasına katılıp ikili bir anlaşma yapılıp yapılamayacağını anlamaya çalışmıştır.

Tazminat talebinde bulunmaya devam eden vatandaşlara, 1960 yılının eylül ayında Dışişleri Bakanlığı tarafından Alman Hükûmeti ile anlaşmaya varmak üzere ön temaslara ekim ayında başlayacağı (BCA 501-34153-133154-2), başka bir dilekçeye verilen cevapta 1961 yılının ocak ayında başlanacağı ifade edilmiştir (BCA 501-34153-133219-1). Konuyla ilgili en son cevap 1962 yılının nisan ayına aittir ve hâlâ Almanya ile anlaşma yapılmadığından taleplerin işleme konulamayacağı ifade edilmiştir (TDA 34253-134604-1).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı başladığında İtalyan işgalinde olan Rodos ve Oniki Ada önce Almanya daha sonra İngiltere hâkimiyetine geçmiştir. Savaşın sonuna gelindiğinde adalar İngiliz işgali altındadır, İtalya savaşı yenik olarak bitirmiştir. 10 Şubat 1947 İtalyan Barış Antlaşması ile söz konusu adalar İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmiştir.

Bu çalışma, Rodos ve Oniki Ada'daki Türklerin İtalyan ve Alman işgali dönemlerinde mülklerine yönelik maruz kaldıkları haksızlıkları ve savaş tazminatı taleplerini Türk arşiv belgeleri ışığında incelemektedir. Bu çerçevede adaların İtalyan ve Alman işgali altında oldukları dönemde buralarda yaşayan ve sonrasında peyderpey Türkiye'ye geçmiş olan Türk vatandaşlarının geride bıraktıkları ve savaş nedeniyle zarar gören mülkleri ile yağmalanan ziynet, eşya ve paraları için Türk Dışişleri Bakanlığına tazminat almak konusunda yardım talep etmek üzere verdikleri dilekçeler incelenmiştir. Bunlar iki ayrı grupta toplanabilir, İtalyan Hükûmetinin zorla istimlak ettiği mülkler ve özellikle Alman işgali döneminde yaşanan bombardımanlar neticesinde görülen zararlar ile yağmalanan mallar konusu.

İtalyan Hükûmetinin zorla istimlak ettiği mülkler konusuna bakıldığında aslında İtalya'nın adalarda hâkim olduğu 35 yıllık dönemde takip ettiği "*İtalyanlaştırma*" politikasının özellikle Rumlar tarafından tepkiyle karşılandığı ve bu dönemde adalardaki Türkler ile İtalyan yerel hükûmeti arasında daha iyi ilişkilerin geliştirildiği görülmektedir. Fakat buna rağmen, Türklerin mülkleri konusunda İtalyan mahallî hükûmetinin Türk vatandaşlarına çeşitli zorluklar çıkarıldığı görülmüştür. Bu dönemde özellikle Rodos'taki mülklerin satışına İtalyan Hükûmeti ya engel olmuş ya da bu mülkleri genellikle "*öldü bahasına*" ve bazen de hiçbir ödeme yapmadan istimlak etmiştir.

İkinci konu ise, işgal döneminde yaşanan İngiliz bombardımanları neticesinde ada Türklerinin yine mülklerinin gördüğü zararlar ve yağmalanan mallarıdır. İngiliz hava kuvvetlerinin amacı Ege Denizi'ndeki Alman kuvvetlerinin adalara götürmeye

çalıştığı işe yardım gemilerine engel olmaya çalışmaktır. Dolayısıyla Alman işgali boyunca Oniki Adalar üs olarak kullanılmış, kuşatma altında kalmış ve devamlı olarak bombalanmıştır.

Türk Hükûmetinin adalar halkından olan Türklerin mülklerinin satışlarında çıkarılan zorluklar ile istimlak edilmeleri ve müttefik bombardımanları karşısında talep ettikleri tazminat konusundaki prensip kararı, bütün bu başvuruların savaştan sonra işleme konulabileceği şeklindedir. Görülen zararların içeriği İtalyan işgali sırasında mülklerin piyasa fiyatının altında istimlak edilmesi ya da hiç ödeme yapılmadan istimlak edilmesi ve satışı sırasında çıkarılan zorluklar ile Alman işgali sırasında yaşanan mala zarar verme, yağma ve yaşanan bombardımanlar sırasında yaşanan mağduriyetlerdir. Türk hükûmetine yapılan çok sayıda başvuru, bu mağduriyetlerin resmî kayıtlara yansıdığını göstermekle birlikte, incelenen belgelerde tazminat ödemesine ilişkin somut bir sonuç bulunamamıştır. Tabi ortada bu zararların tazminatının kimden isteneceği meselesi de vardır. Resmî yazılarda, Türk vatandaşlığına kabul edilen kimselerin savaşta gördükleri zararların tazmininin İtalyan veya Alman hükûmetlerinden hangisi tarafından karşılanacağı hakkında Dışişleri Bakanlığı tarafından alınacak kararın beklendiği görülmüştür. Bakanlık, bu taleplerin Almanya ile ileride yapılması düşünülen müzakerelere bırakılmayıp İtalya'nın Yunanistan'a (10 Şubat 1947 tarihli İtalyan Barış Anlaşmasının 74. maddesi gereğince İtalya, Atina yönetimine 105 milyon dolar ödeme yapacaktır) ödeyeceği tazminat içerisine dâhil edilerek Yunanistan Hükûmetinden talep edilmesinin uygun olacağı şeklinde görüş bildirmiştir. İlk akla gelen çözüm aslında zorla yapılan istimlaklar konusunda İtalya'dan, savaşta görülen zararlar konusunda Almanya'dan tazminat istemektir. Fakat İtalya'nın Yunanistan'a ödeyeceği tazminattan pay istemek daha pratik bir çözüm görülmüş olmalıdır. Neticede ortada nihayete ermiş bir tazminat kararı varken Almanya ile yenisini başlatmak sonu belirsiz bir girişim olacaktır. Nitekim resmî yazışmalarda Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmamış ve sonrasında imzalanan anlaşmaların tarafı olmamış olması Almanya ile bu konuda görüşme ve anlaşma yapmanın mümkün olmadığına işaret etmiştir. İncelediğimiz resmî kaynaklarda mağdur Türk vatandaşlarına yönelik herhangi bir tazminat anlaşmasına ve ödemesine rastlanmamıştır. Arşiv belgeleri, tarihsel adaletsizliklerin belgelenmesi ve uluslararası hukuk bağlamında hak arayışları için kritik bir kaynak teşkil etmektedir. Bu çalışma, savaşın sivil mağdurlarının yaşadığı zorlukları ortaya koyarken, benzer tarihsel sorunların çözümünde diplomatik iş birliği ve hukuki mekanizmaların önemini ortaya çıkarmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Akça, B. (2010). II. Dünya Savaşı yıllarında Ege Adaları'ndan Batı Anadolu sahillerine sığınan mülteciler meselesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (24), 1-11.

Akşam, 5 Eylül 1944.

Akşam Postası, 16 Temmuz 1940.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA):

BCA 30.10.0.0.237.600.1/3, BCA 30.10.0.0.237.600.1-4, BCA 501-34252-133996-6, BCA 501-34253-134612-8, BCA 501-34212-133928-2, BCA 30.10.0.0.237.602.2,, BCA 30.10.0.0.55.367.34, BCA 30.10.0.0.237.604.20, BCA 30.10.0.0.130.934.11, BCA 501-34252-133996-5, BCA 501-34252-133996-6, BCA 501-34208-133873-26, BCA 501-34219-134159-1, BCA 501-34384-135148-6, BCA 501-34384-135148-7, BCA 501-33995-133613-1, BCA 501-33995-133616-1, BCA 501_33995-133612-1, BCA 501-33995-133616-2, BCA 501-33995-133677-1, BCA 501-33995-133661-1, BCA 501-34153-133154-4, BCA 501-34153-133154-3, BCA 501-34153-133154-1, BCA 501-34384-135148-8, BCA 501-34390-134716-2, BCA 501-34390-134716-1, BCA 501-34390-134719-4, BCA 501-34390-134722-2, BCA 501-34390-134723-2, BCA 501-34390-134730-2, BCA 501-34390-134730-3, BCA 501-34390-135002-3, BCA 501-34390-135006-1, BCA 501-34390-135006-2, BCA 501-34390-135006-3, BCA 501-34390-135007-2, BCA 501-34390-135008-4, BCA 501-34390-135279-1, BCA 501-34390-135279-3, BCA 501-34413-135386-19, BCA 501-34413-135386-54, BCA 501-34413-135386-55, BCA 501-34208-133873-24, BCA 501-34222-134674-1, BCA 501-34222-134699-2, BCA 501-34222-134705-1, BCA 501-34253-134612-10, BCA 501-34153-133219-1, BCA 501-34246-134872-2, BCA 501-34384-135148-1, BCA 501-34153-133154-2, BCA 501-34153-133219-1, BCA 501-34384-135148-2.

- Belenli, T. (2019). Türkiye-İtalya-Yunanistan üçgeninde Rodos ve Oniki Ada (1911-1930). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (64), 69-102.
- Cumhuriyet, 11 Eylül 1944.
- Cumhuriyet, 16 Mart 1982.
- Ediz, İ. (2016). İtalya'nın Oniki Ada'yı işgali ve Güney Arnavutluk sorunu (1912-1918). *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 35-59.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hayta, N. (1994). Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918). *OTAM*, (5), 131-144.
- Hayta, N. (1996). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII (36), 817-847.
- Hayta, N. (2006). *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*. Gazi Kitabevi.
- İlgar, İ. (1975). Ege Denizi'ndeki Adaları Nasıl Kaybettik? *Hayat Tarih Mecmuası*, 5(10), 18-21.
- İnal, T. (2011). Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907). *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 27-47.
- Kaymakçı, M., & Özgün, C. (2015). *Rodos ve İstanköy Türklerinin yakın tarihi-Ege Denizi'nde yükselen sessiz çılgılık*.
- Keser, U. (2010). *Kızılây Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949*. Türk Kızılayı Yayınları.
- Kurtcephe, İ. (1991). Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca işgali. *OTAM*, (2), 201-216.
- Law of belligerent occupation, (1945). J. A. G. S: Text no. 11, The Judge Advocate General's School Ann Arbor.
- Mengeş, Y. (2017). İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe (Rodos, 12 Ada ve Meis) Adaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII(34), 279-318.
- Muhacir, A. (2022). II. Dünya Savaşı ve sonrasında Türkiye'nin Oniki Ada Türkleri Politikası (1939-1947). *XIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018 Ankara, Kongreye Sunulan Bildiriler*, (Semiha Nurdan, Muhammed Özler, Haz.). IX, TTK Yayınları, 1-20.
- Ottolenghi, M. (2004). The Stars and Stripes in Al-Fardos Square: The Implications for the International Law of Belligerent Occupation. *Fordham Law Review*, 72(5), 2177-2218.
- Özgün, C. (2014). Rodos ve İstanköy Türklerinde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yaşam. *Rodos ve İstanköy Türklüğü*, (Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün, Ed.), 153-183.
- Resmî Gazete, Sayı: 7866, 24.7.1951.
- Saka, M. (1955). *Ege Denizi Adalarında Türk Hakları*. Yıldız Matbaası.
- Sassou, M., & Bouvier, A. A. (2006). *How does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law. I, Second Edition*, ICRC.
- Sav, Ö. (2015). *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*. Türkiye Barolar Birliği.
- Son Telgraf, 2 Mayıs 1939.
- Şıvgın, H. (1989). *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan ilişkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tan, 4 Mayıs 1942.
- Tanin, 1 Ocak 1944.
- Tanin, 6 Eylül 1944.
- Tanin, 8 Mart 1946.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1, İçtima Senesi: 1, Yedinci İçtima, 21.8.1339.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 9, Cilt 9, Birleşim 99, 13.7.1951.
- Treaties of peace with Italy, Bulgaria, Hungary, Roumania and Finland (English versions)*. (1947). Published by Washington Department of State.
- Turan, Ş. (1965). Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı. *Bellekten*, XXIX(113), 77-119.
- Türkiye dış politikasında 50 yıl-İkinci Dünya Savaşı yılları (1939-1946)*. (1973). T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- Türkiye Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA):
- TDA 44189 – 209383, TDA 43950 – 210040, TDA 44155 - 209439 – 3, TDA44155 - 209439 – 8, TDA 44155 - 209439 – 6, TDA 44155 - 209439 – 7, TDA 44155 - 209424 – 3, TDA 44189 - 209383 – 11, TDA 44155 - 209428 – 1, TDA 44155 - 209424 – 3, TDA 44155 - 209424 – 7, TDA 44155 - 209425 – 3, TDA 44155 - 209426 – 9, TDA 44155 - 209426 – 8, TDA 44155 - 209426 – 7, TDA 44155 - 209426 – 3, TDA 44155 - 209426 – 2, TDA 44155 - 209425 – 2, TDA 44155 - 209360 – 14, TDA 44155 - 209360 – 11, TDA 44189 - 209400 – 8, TDA 44136 - 209248 – 11, TDA 44155 - 209426 – 1, TDA 34244 - 134248 – 2, TDA 44299 - 210779 – 4, TDA 44200 - 209913 – 14, TDA 34241 - 133916 – 3, TDA 44299 - 210779 – 1, TDA 34208-133875-16, TDA 34389-133586-11, TDA 34389-133586-10, TDA 34389-133576-14, TDA 34253-134604-1.
- Ulus, 17 Nisan 1939.

Ulus, 15 Şubat 1944.
Ulus, 1 Mart 1944.
Ulus, 7 Aralık 1944.
Ulus, 2 Mart 1945.
Ulus, 8 Mart 1946.
Vakit, 16 Ekim 1944.
Vakit, 8 Mart 1946.
Yeni Sabah, 16 Temmuz 1940.